

גיליון 16 שנה א ה'תשע"ט

פרשת יתרו

דבר המערכת

לכבוד שבת קבלת התורה עלון מורחב השבוע.

בכל שבוע כאשר מגיעים אל שולחן המערכת דברי תורתנו של רבנו זי"ע מכל הכותבים, אנו נאלצים להסיר מאמרים שלמים עקב מגבלות הדף, כאשר דברי רבנו זי"ע מאירים באור גדול בכל פינה ופינה מפרשת השבוע, ומכיוון והקצבנו שני עמודים בלבד, הרי שבכל שבוע מחדש אנו נאלצים להסיר מאמרים שלמים. השבוע לכבוד שבת קבלת התורה, עשינו כל מאמץ על מנת להרחיב גבולות הקדושה, וליתן עומק ודעת בדברי פרשת השבוע.

ואף בשבוע זה לא הצלחנו להדפיס את כל אשר נכתב.

ומכאן נודה לכל הכותבים כולם, על המאמץ העילאי הנעשה בהתנדבות, להאיר עינינו בדברי רבנו זי"ע בכל שבוע מחדש. ואמנם לא תמיד אנו מצליחים להכניס אל הדף את כל אשר נשלח למערכת העלון, ועל כך התנצלוננו.

אנו תפילה לבורא עולם, שבזכות הפצת דברי רבנו זי"ע נזכה לאור חדש על ציון תאיר, ולבנין בית המקדש בב"א.

לעילוי נשמת

מרן הגאון הקדוש והטהור

רבי חיים בן רבי יעקב פאלאג'י זי"ע

בעל 'מועד לכל חי' ועוד.

נלב"ע ט"ז שבט ה'תרכ"א

עשרת הדברות

'זכור את יום השבת לקדשו' [שמות כ, ח]

רבנו זי"ע מבאר השינויים שנמצאו בדברות ראשונות ואחרונות. א. בראשונות נאמר 'זכור את יום השבת' ובאחרונות כתיב [דברים ה, יב] 'שמור את יום השבת'. ב. בראשונות לא כתיב 'כאשר צוך ה' אלהיך', ובאחרונות כתיב בשבת ובכבוד אב ואם 'כאשר צוך ה' אלהיך'. ג. בראשונות נתן טעם לשמירת השבת 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', ובאחרונות נתן טעם 'כי עבד היית וגו'. ד. בראשונות לא הזכיר 'שור וחמור', ובאחרונות אמר 'ושורך וחמך וכל בהמתך'. ה. בראשונות כתיב 'למען יאריכון ימך' ובאחרונות הוסיף 'למען ייטב לך'. ו. בראשונות כתיב לא תחמוד, ובאחרונות הוסיף 'ולא תתאוה'. ז. בראשונות לא הזכיר 'שדהו' ובאחרונות הוסיף 'שדהו'. ח. בראשונות הקדים 'בית רעך לאשת רעך', ובאחרונות הקדים 'אשת רעך לבית רעך'. ט. בראשונות כתיב 'עד שקר', ובאחרונות כתיב 'עד שוא'. י. בראשונות 'לא תנאף לא תגנוב', ובאחרונות כולם הוסיף וי"ו.

מבאר רבנו זי"ע כי כל השינויים ממקור אחד באו, דהנה אמרו רבותינו ז"ל [מכילתא מסכת דבחדש ה] שחזר הקדוש ברוך הוא על כל האומות אם ירצו לקבל את התורה, ועשו לא רצה כי כתוב בה 'לא תרצח', וישמעאל לא רצה כי כתוב בה 'לא תגנוב', ועמון ומואב לא רצו כי כתוב בה 'לא תנאף', כלומר למדים אנו מכאן כי שמעו האומות כל עשרת הדברות, וכאשר אמרו האומות כולם כי אינם רוצים התורה נתנה לישראל.

ולפי זה מבואר כי כל השינויים בין דברות ראשונות לאחרונות, כי הדברות הראשונות נאמרו לכל האומות כולם כלשונם, ואף על פי שהשמיע הקדוש ברוך הוא לישראל את עשרת הדברות, שהרי נאמר 'אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', מכל מקום היו האומות מקבלים עליהם ועל זרעם את מצות התורה. כמו שכאשר ציווה יצחק את יעקב [בראשית כח, ו-ט] לא תקח אשה מבנות כנען, ושמע זאת עשו והלך ונשא מבנות ישמעאל, אף על פי שלא ציווהו יצחק על כך. כך אומות העולם כאשר שמעו את הקדוש ברוך הוא מצוה את עם ישראל, הבינו כי זהו רצונו של מקום, והיו צריכים לקיים המצוות כי זהו רצון הבורא, ועל כן אמר הקדוש ברוך הוא את הדברות הראשונות באותו ענין שלא ימצאו אומות העולם שום פתחון פה לטעון ולערער עליהם בשום צד, ועל כן היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו.

ולפי זה מבוארים נפלא כל השינויים כולם.

א. בראשונות אמר 'זכור את יום השבת', ולא אמר 'שמור', כי היו אומות העולם אומרים, כיצד מצווה עלינו הבורא יתברך 'לשמור' את השבת, הרי כבר אמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין נח] 'גוי ששבת חייב מיתה'. על כן נאמר לשון 'זכור', שכל מי שאינו בשמור, הרי הוא מחוייב בזכור.

ב. ועל כן אמר טעם שמירת השבת משום 'כי ששת ימים', ולא משום 'כי עבד היית', כי הרי נאמרו לאומות כולם.

המשך בעמוד הבא

המשך עשרת הדברות

ג. באחרונות נאמר 'כאשר צוך ה' אלהיך' בשבת ובכבוד הורים, כי במרה ציווה אותם, אבל לא לאומות העולם, ואילו היה אומר כן בראשונות היו אומות העולם אומרים כמו שלא ציווה אותנו על השבת ועל כיבוד הורים, כן אין הוא מצווה אותנו על התורה כולה.

ד. בראשונות לא נאמר 'למען ייטב לך', כי הרי אמר האבן עזרא [דברים ה. טז] 'למען ייטב לך' – הוא העולם הבא. וכיוון ואומות העולם אין להם חלק לעולם הבא, על כן לא אמר לשון 'למען ייטב לך' בדברות הראשונות.

ה. בדברות הראשונות לא הזכיר 'שורך וחמורך', כי הם נכללים בכלל בהמתך, אבל בדברות האחרונות שנאמרו לישראל לבדם, נאמר 'שורך וחמורך', כי הרי מזה נלמד [בבא קמא נד.] 'שור שור לחסימה חמור חמור לפריקה'. ואומות העולם לא היה ידוע עדיין האם יקבלו את התורה או לאו, ולכן לא לימדם בגזירה שווה, ואילו היו מקבלים את התורה, היה מלמדם לאחר מכן 'שור שור לחסימה, חמור חמור לפריקה'.

ו. בראשונות אמר 'עד שקר', ובאחרונות הוסיף 'עד שוא', פירש הרמב"ן [דברים שם. טז] שלא יעיד אפילו לא על דבר שלא יתחייב ממנו כלום, כגון: שיעיד אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנו מידו, זה נקרא שוא ודבר בטל. וזו הרהקה יתירה שלא היו יכולים לעמוד בה אומות העולם, ורק עם ישראל אשר עליהם נאמר [צפניה ג. ג] 'שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב', רק הם יכולים לעמוד בזה.

ז. באחרונות אמר 'לא תתאוה' במקום 'לא תחמוד', כבר האבן עזרא שלא תחמוד הוא בדבר הנגזל, והסכים עימו הרמב"ם [הלכות גזילה א. ט] שאינו עובר על 'לא תחמוד' עד שיקח החפץ אשר חמד. אבל 'תתאוה' אינה אלא בלב בלבד, וכתב האבן עזרא [פסוק יד] שיש כח ביד האדם להתגבר אפילו על תאוות ליבו, וזה כשירגיל עצמו להסתפקות במה שיש לו. והנה עם ישראל כבר התרגלו להסתפק במה שיש להם בעוני מצרים, ורק הם יכלו לקבל ציווי זה, אבל אומות העולם שלא הורגלו למידת העוני, לא יכלו לעמוד ב'לא תתאוה', כי הרי כבר אמרו רבותינו ז"ל [בראשית רבה סו. ה] 'הרשעים ליבם אינו ברשותם', ובוודאי שלא היו יכולים לשלוט על תאוות הלב.

ומשום הכי בדברות הראשונות לא הזכיר 'שדהו', כי שדה אינה נגזלת [בבא קמא צה.] ועל כן אין לצוות על אומות העולם גזל הקרקע, אבל בתאוות הלב יש גם את הקרקע, ולעם ישראל ציווה אף את השדות.

ח. מה שהזכיר באחרונות לשון 'חמדה' באשת רעך, ולשון 'תאוה' בממונו, הכל לרבותא, כי בממונו אסר אפילו מחשבת הלב, וכל שכן חמדת גזילה, אבל באשה כבר אמרו רבותינו ז"ל [יומא כט.] 'הרהורי עבירה קשים מעבירה', ולפי זה נקט 'לא תחמוד' בלשון רבותא, וכן שכן הרהור הלב. וענין החמדה באשת רעהו הוא, שיסובב הנסיבות ויגלגל שיגרשה בעלה, וזה אינו רע כמו הרהור תמיד.

ט. בראשונות הקדים 'בית' ל'אשה', כי חמדת הבית היא ליקח הבית בגזילה, דהיינו לאו שיש בו מעשה, אבל חמדת האשה אין פירושו שיחמוד לגזלה תחת בעלה, דאם כן היינו 'לא תנאף', אלא שלא יסבב שלחברו לגרשה, כדי שיקח אותה הוא. וזה אין בו מעשה כל כך, לכן אמר דרך לא זו אף זו, לומר לו חמדת הבית וההון לגזולם פשיטא שאסור, אלא אפילו חמדת אשת רעהו לקחתה אחר שיגרשנה בעלה גם זה אסור, אפילו שאין בו מעשה. אבל באחרונות שנקט 'לא תתאוה' לרבותא שאפילו בממון אסור תאוה בלב, ובי'אשה' הזכיר 'לא תחמוד' אין כאן לא זו אף זו, כי החמדה והתאוה שני ענינים שקולים המה.

י. מה שנאמר בדברות האחרונות 'לא תרצה ולא תנאף' וי"ו מוסיף על ענין ראשון, לאסור לישראל אפילו ניאוף ביד להוציא זרע לבטלה, כי ניאוף זה יש בו צד של רצח זרעיותו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל [נדה יג.] 'אמר רבי אלעזר מאי דכתיב [ישעיה א. טו] 'ידיכם דמים מלאו, אלו המנאפים ביד'. וזו אזהרה לישראל בדווקא כי קדושים המה מימות אבותיהם ויכולים לעמוד בזה, אבל דברות הראשונות שנאמרו גם לאומות העולם, לא רצה להחמיר עליהם כל כך, כי אולי לא יוכלו לעמוד בזה.

מה שכתב בדברות אחרונות 'ולא תגנוב', הוא להוסיף איסור ניאוף עם הפנויה, שהוא 'מים גנובים'.

מה שכתב 'ולא תענה ברעך עד שוא', וי"ו מוסיף על ענין ראשון, לומר שלא זו גניבת נפשות או ממון שאסור, אלא אפילו גניבת דעת אסור [עין חולין צד.] שלא ירבה אליו תקרובת מנחה ויודע בו שאינו מקבל וכיוצא בזה.

'ולא תחמוד', וי"ו מוסיף על ענין ראשון, כי כל גונב דעת הבריות דרכו להחניף לו מצד שחומד את של חברו ומצפה לקבל ממנו איזו הנאה בעבור זה, ואם לא יחמוד למה יחניף לו בחינם.

וכל אלו ההרחקות אין אומות יכולים לעמוד בהם, על כן לא רצה הקדוש ברוך הוא להחמיר עליהם כל כך, כי אולי ואולי ישמעו. ולאחר שלא רצו אומות העולם לקבל על עצמם כלום, אפילו לא המצות הקלות, חזר ואמרם לישראל עם כל החומרות הללו, כי ידע בהם שחומרם זך ונקי ויכולים לעמוד בזה. ובזה הותרו כל הספקות.

שמועת יתרו

זיישמע יתרו כהן מדין חותן משה' [שמות יח, א]

אמרו רבותינו ז"ל [ילקוט רמז רסח] 'מה שמועה שמע ובא, רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא, רבי אליעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא, רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא'. לכאורה נראה שיתרו שמע הכל, כי הרי קריאת ים סוף ומעמד הר סיני היו בקול רעש גדול, ואם כן בוודאי שמע את כל אשר נעשה, אלא מדיוק לשון התורה שכתבה 'ובא' משמע שאמנם שמע הכל, רק שאחד מן האירועים היה מה שגרם לו לבוא למשה למדבר, ועל זה נחלקו רבותינו מה היה המקרה אשר גרם לו לבוא עם אשתו ובניו של משה אל המדבר.

רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע – כי הרי אמר הקדוש ברוך הוא [לעיל יז, טו] 'מלחמה בעמלק מדור דר', ויתרו שהיה גר בין העמלקים שהרי נאמר [שמואל א טו, י] 'ויאמר שאול אל הקיני רדו סרו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשית חסד עם ישראל בעלותם ממצרים'. ומשום הכי רצה יתרו להחזיר את צפורה 'אחר שלוחיה' [פסוק ב] כי אמר יעשו עימי חסד בזכות ביתי ונכדי.

רבי אליעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא – דהנה נאמר במתן תורה [לקמן יט, טו] 'אל תגשו אל אשה', וראה יתרו לדרוש קל וחומר כפי שעשה משה רבנו [עין שבת פז]. ומה ישראל שלפי שעה קבלו את התורה פרשו מן האשה, כל שכן משה שהשכינה מדברת עמו כל שעה שיהיה פרוש מאשתו מכל וכל ולא ישלח עוד אחריה, על כן בא יתרו להשיב לו את צפורה כדי שתדור עמו כדת משה וישראל.

רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא – כי יתרו חשב שגירש משה את צפורה בגט פיטורין [עין בילקוט רמז רסח], והנה אמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין כב] 'קשה לזווגם כקריעת ים סוף', וזה על זיווג שני, וכפי הנראה שזיווג שני הוא על המחזיר גרושתו, לפי שפירוד זיווג זה דומה לפירוד זיווג של מי הים, כי מתחילה היו המים מחוברים חיבור טבעי, וכאשר עבר עליהם רוח קנאת ה' ליתן ריוח בין הדבקים מאז קשה לחברם, ואף על פי כן ראה כי כאשר רצה ה' בחבורם שנית עלה זיווגם יפה. ולמד מכך יתרו, שהנה לאחר ששלח משה את צפורה בגט פיטורין חשב יתרו שנתבטל הזיווג והחיבור הטבעי, ואי אפשר שישובו לדור יחדיו באהבה ורעות, אך כאשר שמע את ענין קריעת ים סוף שאחר פירודם שוב לחיבורם כאילו לא נפרדו מעולם, על כן השיב את צפורה אל משה כדי שיעלה שוב הזיווג יפה.

'את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו', לכאורה יש בפסוקים אלו כמה ספיקות. א. בסמוך נאמר [פסוק ה] 'וסיפר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים', ולכאורה מדוע היה צריך לספר משה ליתרו את כל אשר ארע, הרי כבר שמע יתרו את כל אשר עשה אלהים והכל בכלל. ב. כאן נקט לשון 'למשה ולישראל', ואילו לקמן אמר לשון 'לפרעה ולמצרים'. ג. כאן הזכיר לשון 'אלהים', ולקמן הזכיר לשון 'ה', וכן כאשר מזכיר 'משה וישראל' מזכיר לשון 'אלהים', ואחר כן שוב נאמר 'כי הוציא ה' את ישראל ממצרים', כלומר כאשר מזכיר את ישראל לבדם מזכיר לשון 'ה', וכן מצינו לקמן [פסוק ט] 'ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל'. ד. ועוד יש להתבונן מדוע לא הזכיר בפסוק ט את משה, והזכיר רק את ישראל. ה. מה שנאמר לקמן [פסוק ט – יא] 'וסיפר משה לחותנו וכו' עתה ידעתי כי גדול ה', ולכאורה מה נודע לו כעת שלא ידע קודם לכן, שעל כן אמר 'כי גדול ה'. ו. ומדוע אמר יתרו 'כי הוציא ה' את ישראל ממצרים', הרי ידע זאת גם קודם לכן.

לבאר הפסוקים מקדים רבנו ז"ע שני הקדמות, א. שהצדיקים מהפכים מידת הדין למידת הרחמים, והרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין, כמו דאמרו רבותינו ז"ל [בראשית רבה לג, ג]. ב. שבזמן שהוא היו רבים מעמי הארץ שהיו טועים שיש שני אלוהות בעולם אחד המושל על הטובות ואחד המושל על הרעות [עין בספר העקידה שער צ] ולפי דעתם הנבערה שניהם חלשים, כי המושל על הרעות חכם הוא להרע ולהיטיב אין אתו, ופשיטא שאין ראוי לקבל אלוהותו. והמושל על הטובות אין צורך לקבל אלוהותו, כי הרי יודע הוא רק להיטיב אך לאלו שאינם מאמינים בו. ולקבל שניהם אי אפשר כי מכחישים אלו את אלו.

ולפי זה מבוארים נפלא דברי התורה, כי כאשר שמע יתרו את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל, שמע רק את מידת טובו של הקדוש ברוך הוא, ולא שמע שנעשה רע לאומות העולם מכך, וחשב בליבו כי הבורא יתברך הוא המושל על הטובות, ועל כן אמר 'כי הוציא ה' וגו' ששמע רק על יציאת עם ישראל ממצרים, ולא על אשר נעשה לפרעה ולמצרים ולעמלק, ועל כן לא רצה יתרו לקבלו לאלוה כי הרי מושל הוא רק על הטובות. ולכן לא בא אלא להשיב את בתו למשה, ולא לקבל אלוהותו של הבורא יתברך.

אך כאשר סיפר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, דהיינו שסיפר לו הרעות שעשה הקדוש ברוך הוא לפרעה, אז ראה יתרו כי הבורא יתברך מושל גם על הרעות, ועל כן אמר 'כי גדול ה' מכל אלהים', וראוי לקבל אלוהותו, אך לכאורה אולי יש שני אלהים האחד שעשה הטוב לישראל והשני שעשה הרע לפרעה, ומנין לו ליתרו לידע כי אותו אלהים עשה שניהם, על כן אמר 'כי בדבר אשר זדו עליהם', כלומר הקדוש ברוך הוא העניש את פרעה בעשרת המכות ובקריעת ים סוף מידה כנגד מידה מאשר עשה לישראל, [עין תנחומא וארא יד, ועין מה שכתבנו בעלון של שבוע שעבר] ואם כן בוודאי מי שהכה את פרעה היה אותו אחד שרצה בטובתם של עם ישראל. ועל כן יחד יתרו שמח שמחה גדולה שאלהי ישראל מיטיב לבניו ומרע למרעים להם.

המשך בעמוד הבא

המשך שמועת יתרו

ועל כן הזכיר אצל הטובות שעשה למשה ולישראל שם 'אלהים', כי זכותו של משה הייתה להפוך מידת הדין למידת הרחמים, ובכח שם 'אלהים' עשה להם כל הטובות, אבל כאשר מזכיר את ישראל לבד הזכיר שם 'ה' וזהו שנאמר 'כי הוציא ה' את ישראל', כי זכותם של ישראל בלי זכותו של משה לא היה מספיק להם להפוך מידת הדין למידת הרחמים. ואילו הרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין, ועל כן נאמר 'ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים' כי השם המיוחד המורה על מידת הרחמים עשה להם כל הרעות. [ועיין עוד בדברי רבנו ז"ע מה שביאר בסוד שמות הקודש]

ולפי זה מבאר רבנו ז"ע לקמן [פסוק יב] 'ויקה יתרו חותן משה עולה לזבחים לאלהים', ולכאורה לא מצינו בכל הקורבנות שם 'אל' או שם 'אלהים', כי אם השם המיוחד, ואילו כאן הזכיר שם 'אלהים'. ומבואר שהוא משום שהטובות שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל נעשו על ידי שם 'אלהים', כי הרי הצדיקים מהפכים מידת הדין למידת הרחמים, והרעות נעשו לפרעה ולמצרים על ידי השם המיוחד, ויתרו הודה להקדוש ברוך הוא על הטובות שעשה לעם ישראל, ועל כן זבח לשם 'אלהים', אך לא שמח על מפלתן של פרעה ומצרים שנעשו בשם המיוחד, ועל כן לא זבח לשם המיוחד. [עיין סנהדרין צד].

ועיין עוד בדברי רבנו ז"ע ב'עוללות אפרים' [חלק ג, מאמר תיא] ששמע יתרו שבזכות מצות ברית מילה זכו ישראל לכל הטובה מאת הבורא יתברך, שהרי בזכות המילה יצאו ממצרים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [מדרש רבה רות ו, א] 'ראה אותם הקדוש ברוך הוא ערומים מכל מצוה עד שמסר להם דם פסח ודם מילה וכו'. וכן קריעת ים סוף הייתה בזכות ברית מילה [תנחומא ישן יב], שנאמר 'לגזור ים סוף לגזרים'. וכן מלחמה לה' בעמלק, על שבזיה מצות מילה, שחתך מילתו וזרקה כלפי מעלה. ומשום הכי בא יתרו להתגייר ולקבל על עצמו ברית מילה.

ועוד ביאר רבנו ז"ע בספרו 'שפתי דעת' [מאמר קיב] כי מחלוקתם היא בסיבת התגיירותו של יתרו, האם התגייר מאהבת ה', או מיראת ה', או משום קבלת פרס. כי לסובר שבא מחמת מתן תורה, הרי שבא מתוך אהבת ה', כי הרי אין רווח בדבר. ולסובר שבא מחמת מלחמת עמלק סובר שבא מחמת יראת ה', שפחד שמא ילחמו אף בו. ולסובר שבא מחמת קריעת ים סוף, שרצה יתרו לקבל חלק בביזת הים. עיי"ש.

קול השופר

'ויהי קולות וברקים' [שמות יט, טז]

יש להבין מה הבדל יש בין קול השופר לבין קולות אלו. והנה יש להתבונן דקול השופר היה הולך ומתחזק, והקולות היוצאים מן העננים הוא קלא דפסק מהרה. וכן הברק הוא כרגע נראה וכרגע ספו ותמו.

על כן קרוב לומר שרמז לזה לשני כתות המקבילים את התורה, זקני תלמידי חכמים, וזקני עם הארץ, כי אלו מוסיפים חכמה ואלו מטפשיין והולכים [עיין שבת קנב]. כך השופר שהיה מאילו של יצחק [עיין רש"י פסוק יג] מתייחס אחר הצדיק קולו הולך וחזק, כי תלמידי חכמים מוסיפים חכמה תמיד. אבל הענן הגס והעב המתיחס אחר זקני עמי הארץ בעלי החומר, הנה קולם וניצוץ אורם אינו כי אם לפי שעה. וקולו של השופר הולך ומתחזק בכל דור ודור.

שותף למעשה בראשית

'ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב' [שמות יח, יג]

מכאן אמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין לד:] 'אין דנים בלילה', ואמרו רבותינו ז"ל [שבת י.] 'כל דין דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, שנאמר [בראשית א, א] 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד'. והדבר צריך ביאור, כי לפי פשטות הדברים הערב והבוקר הכתובים כאן והכתובים במעשה בראשית שונים אלו מאלו, כי כאן מתחיל בבוקר וסיים בערב, ובמעשה בראשית התחיל בערב וסיים בבוקר.

אומר רבנו ז"ע תשכיל ותדע, כי העולם הזה אינו מתקיים אלא אם כן יש דין למטה או למעלה, כי הרי רצה הקדוש ברוך הוא לברוא את העולם במידת הדין, ואף על פי ששיתף מידת הרחמים עם מידת הדין [עיין בראשית רבה יב, טו] מכל מקום גם מידת הדין במקומה עומדת. וכן אמרו רבותינו ז"ל [דברים רבה ה, ה] 'אמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין ובמקום שאין דין יש דין, כיצד, יש דין למטה אין דין למעלה, אין דין למטה יש דין למעלה'. ואם כן אין שעה פנויה ביום בלא דין, והנה ידועים דברי הזוהר הקדוש [חלק ב, יח:] שמידת הדין שולטת למעלה בלילה דווקא, ואף על פי שהקדוש ברוך הוא פוסק הדין גם ביום, היינו דווקא כאשר אין דין למטה ביום, אז הקדוש ברוך הוא דן את העולם על החמס שבניהם, אבל אם יש דין למטה, מכל מקום יש דין גם למעלה בלילה בין שרי מעלה.

ומטעם זה דיין הדין אמת נעשה שותפו של הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, וחלק כחלק יעמידו יסודות של כל העולמות העומדים על הדין, כי מלכו של עולם יעמיד העולם בדין מן הערב ועד הבוקר, ומלכי רבנו יעמידו העולם מן הבוקר ועד הערב. והדברים עתיקים ונכונים, והוא דבר יקר.